

KİTAP TANITIMI / BOOK REVIEW

Hamdi KIZILER
Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
hamdikiziler@gmail.com

“Ömer Yılmaz, Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar, Akçağ Yayınları, Ankara 2015, 1. Baskı, 431 sayfa.” ISBN: 978-605-342-253-2.

Varlıklar âleminin en üstün, şerefli ve özellikli yaratılanı insandır. Yüce Allah, insana kendisinden bir parça vermiş, onu diğer varlıklara göre hem maddî hem de manevî yönü olan mükerrem bir varlık kılmıştır. Her iki yönünü doyurarak tatmin edebilmesi için akıl ve irade ile donatmış, gönderdiği vahiy ve peygamberler ile de dünya ve ahiret hayatını nasıl yaşayacağı hususunda bilgilendirerek yol göstermiştir.

Dünyaya gönderilmesinden itibaren insan, söz konusu özelliklerinden hareketle kendisini, evreni ve nihayet tüm varlıkları yaratan kutsal, aşkın, kudret sahibi yüce Yaratıcı'yı merak etmiş ve her zaman devam eden bir anlam arayışı içinde olmuştur. Bu arayış onu isabetli veya isabetsiz çeşitli inançlara ve onların uygulamaları olan ritüellere götürmüştür. Esasen bu durum, insan için kaçınılmaz bir sonuçtur. Zira varlığının gereği olarak bu âleme mensubiyeti onu maddî yönünün ihtiyaçlarını gidermenin yanı sıra manevî yönünün ihtiyaçlarını da gidermeye muhtaç kılmıştır. Bu ise ancak inanmak ve inandığının gereklerini yerine getirmekle mümkündür.

İnsanlığın ve dolayısıyla dinlerin var olduğu günden beri her din mensubu, kendini tatmin etmek için dinlerinin derunî ve ruhanî yönlerini merak etmiş ve ilgi duymuştur. Hatta denilebilir ki, her hangi bir dine veya inanca mensup olmayanlar bile varlıklar âleminin ezoterik yönüne ilgisiz kalmamıştır. Tarihi süreç içinde gelip geçmiş neredeyse tüm din ve inançların kendilerine özgü bir derunî ve ruhanî yaşam tarzları olmuştur. Günümüz modern dünyada da söz konusu durumun farklı algı veya isimlerle de olsa hala varlığını koruduğu bir gerçektir. Nitekim günümüzde inanan veya inanmayan pek çok insan, kendilerine göre çağın getirdiği sorun ve sıkıntılardan kurtulma yolları ararken mistik karakterli kabul ettikleri kişi veya olguların peşinden gitmektedir. Yoga, meditasyon, ruh/cin çağırma gibi fizik ötesi âlemin olguları kabul edilen anlayışlar, günümüzde varlığını sürdürmektedir.

İnsanı yaratan Yüce Allah, onu en iyi bilen yegâne varlık olarak insanın manevî yönünü tatmin etmeye yönelik gönderdiği dinleri genel anlamda inanç, ibadet ve ahlak esasları çerçevesinde şekillendirmiştir. Özellikle son

dinin mensuplarını bu üç temel esasa uymaları konusunda Kur'an-ı Kerim'de ve onun uygulayıcısı Hz. Muhammed (s)'in şahsında açık ve vurgulayıcı bir şekilde ifade etmiştir. Nitekim Yüce Allah'ın inanç ve ibadetlere yönelik açık ve kesin beyanlarının yanında, insanı olgunlaştırmak, özünü, aslını ve manevî yönünü iyiye, güzele ve doğruya yönlendirmek için "ihlas, ihlas, takva, huşu..." gibi zevk ve uygulamaya yönelik beyanları, İslam ahlakının temellerini oluşturmuştur. İşte tasavvuf, İslam'ın bu yönünü ele almaya ve uygulamaya yönelik olarak doğmuş bir disiplindir.

İslam'ın gelmesiyle tedvin edilmeye başlayan dinî ilimler arasında daha sonra yerini alan tasavvuf, insanın iç dünyasını güzelleştirmeyi esas alarak varlığını bugüne kadar sürdürebilmiş önemli bir bilim dalı olmuştur. Tasavvuf, diğer İslamî ilimler arasında hakkında en fazla tanım yapılan bir bilimdir. Bunun en önemli sebebi, tasavvufun kişinin tecrübe, zevk, anlayış, kavrayış seviyesi gibi farklı hususlardan oluşan manevî bir eğitim metodu uygulamasından kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Bu anlamda tasavvufu; "zühd, takva, ihlas, ihlas gibi İslam'ın derunî yönlerinden yola çıkarak insanın mutlak anlamda saf olarak aldığı ve nihayet yine insan tarafından manen kirletilen ruhu arındırmak, kalbi ve nefsi kötülüklerden temizlemek, Yüce Allah'ın emirlerine uymak, yasaklarından kaçınmak, Rasûlullah'ın yolundan titizlikle yürümek, ahlaki güzelleştirmek ve her türlü masivâdan uzak bir şekilde Allah düşüncesini daima canlı tutmak" biçiminde tanımlamak mümkündür.

Tasavvuf düşüncesi; İslam'ın, Hz. Peygamber'in ve onun sahabilerinin manevî hayatından kaynaklanmış, zamanla zühd hareketinin gelişmesiyle de sistemli bir disiplin haline almıştır. Önceleri münferit bir yaşantı şeklinde devam ederken hicretten sonraki 2. ve 3. asırlarda sohbet halkaları oluşmaya başlamıştır. Sohbet halkaları çerçevesinde sürdürülen uygulamaların zamanla ilke ve esasları belirlenmiş ve böylece tarikatlar ortaya çıkmıştır.

Ortaya çıkışı bağlamında dinî olan tasavvuf ve tarikatlar, esasen tarihî ve sosyo-kültürel bir gerçek olduğu da inkâr edilemez. Bu sebeple bireysel ve toplumsal hayatta hem etkileyici hem de yönlendirici bir biçimde her zaman var olmuştur. Bu anlamda, ortaya çıktığı günden bugüne kadar Müslümanların inanç, ibadet, ahlak, duygu, dünya ve ahiret hayatını algılama biçiminde etkili olmuştur.

Bir disiplin olarak tarihi süreç içinde diğer İslam ilimlerinde olduğu gibi tasavvuf ve tarikatlar konusunda da pek çok bilgi, düşünce, anlayış, tecrübe ortaya çıkmış ve bunlar yazıya dökülerek önemli eserlerin meydana gelmesine sebep olmuştur. Bu anlamda tasavvuf ve tarikatların zengin bir literatüre sahip olduğu söylenebilir. Günümüzde de yapılan çalışmalarla söz konusu literatüre katkı sağlandığı muhakkaktır. Nitekim değerlendirdiğimiz bu çalışma da tasavvuf ve tarikatlar konusunda günümüz insanların genel

anlamda bilgi edinmeleri maksadıyla hazırlanmış bir kitap olduğunu söyleyebiliriz.

Akademisyen Prof.Dr. Ömer Yılmaz'ın hazırladığı "Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar" isimli çalışma, giriş ve yedi bölümden oluşmuştur.

Giriş bölümünde, neredeyse bütün din, inanç ve felsefî ekollerde varlığı kabul edilen ve o anlayışın ezoterik boyutu denilen mistisizm düşüncesi ele alınmıştır. Mistisizm hakkında genel bilgi verildikten sonra, tasavvuf ile mistisizm ilişkisi, mistisizm ile tasavvufun örtüştüğü ve ayrıldığı noktalara temas edilmiştir. Bu bölümde ayrıca tasavvufun kaynağı ve bu çerçevede yürütülen tartışmalara da değinilmiştir.

Birinci bölümde, tasavvuf hakkında genel bilgiler başlığı altında tasavvuf kelimesinin menşei, tasavvufun tarifleri, konusu, gayesi ve özellikleri ele alınmıştır. Ayrıca tasavvufun İslam düşüncesindeki yeri, tasavvufun tefsir, hadis, fıkıh, kelim gibi temel İslam bilimleri, felsefe ve din bilimleri, İslam tarihi ve sanatları bilimi, iktisat ve fen bilimleri ile olan ilişkisi bu bölümde değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde, tasavvuf tarihi hakkında bilgiler verilmiştir. Tasavvufun ortaya çıkışının daha rahat ve kolay anlaşılması açısından tasavvuf tarihi zühd ve tasavvuf dönemi olmak üzere iki döneme ayrılarak ele alınmıştır. Her dönemin karakteristik özelliklerini vurgulamak için de o dönemde belirgin bir şekilde kendini gösteren ekollere de temas edilmiştir. Bu bölümün sonunda da kendi içinde klasik, tabakât, ensâb, âdâb, sözlük gibi bir tasnife tabi tutularak tasavvuf literatürü hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde, tasavvufun temel kavramları hakkında bilgi verilmiştir. Kavramlar, tahalluk, tahakkuk ile nefse ait olmak üzere üç ayrı tasnifle ele alınmıştır. Kavramların öncelikle genel anlamda İslam terminolojisindeki yerine temas edilmiş, daha sonra tasavvuf düşüncesindeki değerlendirmelere yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde, tasavvuf ve ahlak başlığı altında insan ve insanın manevî yapısına temas edilmiştir. Bu konu ele alınırken kalb, nefis, ruh ve akıl gibi insana özgü niteliklere yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde tasavvufta edep, beşeri ilişkiler, çevre, sufi geleneğin birlikte yaşama katkısı konuları ile sufilerin ibadetlere derunî yaklaşımları da ele alınmıştır.

Beşinci bölümde, tasavvufta yöneltilen eleştiriler ve tasavvuf ile ilgili çeşitli meseleler hakkında bilgi verilmiştir. Eleştiriler kısmında hem tasavvuf ehlinin yani içeriden hem de tasavvufta dışarıdan yapılanlara değinilmiştir. Ayrıca bu bölümde amelî tasavvuf ile nazarî tasavvuf konuları olan rabîta, tevessül, keramet, insan-ı kamil, nur-ı Muhammed, rüya, ilham gibi hususlar da ele alınmıştır. Yine bu bölümde tasavvuf düşüncesinin önemli konularından sayılan varlık meselesi ile vahdet-i vücûd konuları hakkında bilgi verilmiştir.

Altıncı bölümde, tasavvufun kurumsallaşması süreci olan tarikatlar hakkında bilgi verilmiştir. Öncelikle tarikatların insanî, fiilî ve maddî unsurları ele alınmış, bunlarla ilgili şeyh, halife, mürid, silsile, zikir, sema, seyr ü sülûk, tekke, zaviye, hırka, tac gibi disiplin içinde uygulamaya yönelik olgulara temas edilmiştir. Daha sonra tarihi süreç içinde ortaya çıkan ve yaygınlık kazanan tarikatlar ile Anadolu'da etkili olan tarikatlar hakkında bilgi verilmiştir. Tarikatların doğuşuyla paralellik arz eden Ahilik, Fütüvvet, Kalenderîlik, Hurûfluk, Alevilik gibi bazı dinî gruplarla ilgili bilgi de verilmiştir. Ayrıca günümüzde hala varlığını sürdüren tasavvuf ekolleri de bu bölümde değerlendirilmiştir.

Yedinci bölümde, sosyo-kültürel hayatta tarikatlar başlığı ile tarikat ve tekkelerin fonksiyonları, evliya kültürünün dinî ve kültürel hayata yansımaları, tarikatların İslamlaşma sürecine katkıları, devlet-tarikat/medrese tekke ilişkisi, milli mücadelede tarikatlar, tekke ve tarikatların gerileme ve kapanma dönemi gibi konular hakkında bilgi verilmiştir.

Yazar bu çalışmada, tasavvuf ve tarikatlar hakkında daha önce yazılan pek çok eserden farklı olarak yeri geldikçe diğer mistik akımlar hakkında da kısa bilgi vererek okuyucunun karşılaştırma yapabilmesine fırsat ve imkân sağlamıştır. Bilim ve teknolojinin hızlı gelişimine paralel olarak bugün dünyada eğitim ve öğretim yelpazesinin genişlemesi, eğitim kurumları arasındaki bilim insanı ile öğrenci hareketliliği dikkate alındığında günümüzde az da olsa böyle mukayeseli bir çalışmanın yapılmış olması esere, bilime ve alanla ilgilenenlere katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Tasavvuf geleneğinde manzum ifadelerin varlığı ve tekkelerde okunması, bilinen bir gerçektir. Ancak son zamanlarda tasavvuf ve tarikatlar hakkında yazılan pek çok eserde şiirlere yer verilmediği de dikkat çeken başka bir vakiadır. Değerlendirmesini yaptığımız bu kitapta yazarın konuları ele alırken yeri geldiğinde şiirlerle süslemesi, son derece isabetli bir düşünce olmuştur. Manzum ifadeler eşliğinde gerçekleşen anlatım, esere akıcı ve edebî bir zevk kazandırmıştır.

Tanıtımını yaptığımız bu çalışma, bugüne kadar konuları ele alış ve işleyiş açısından gelenek haline gelmiş bir usulü takip eden diğer pek çok tasavvuf ve tarikat kitaplarından farklı olarak tasavvuf ve tarikatların sadece tarihsel sürecini vermekle yetinmemiş, aktüel durumuna da değinerek olgunun zaman mefhumuyla bütünlüğünü sağlamaya katkı sağlamıştır. Böylece okuyucu için geçmişten günümüze kadar devam eden bir gerçeği değerlendirme imkân ve fırsatı vermiştir.

Yine diğer tasavvuf ve tarikat kitaplarından farklı olarak her konunun sonuna "İleri Okumalar Listesi" adı altında ilgili konular hakkında daha fazla bilgi edinmek isteyenler için bir kitap listesi ilave edilmiş olması, isabetli olmuştur. Ayrıca kitabın sonuna ilave edilen, bazı mutasavvıfların

vefat tarihleri ile geçmişten günümüze kadar yazılan, hatta basımı yapılan yüksek lisans ve doktora çalışmaları dâhil pek çok kitabı içeren Tasavvuf Kitaplığı isimli ek, esere zenginlik katmıştır.

Bu çalışmada, yazarın geçmişten günümüze tasavvuf ve tarikatlar hakkında verdiği bilgiler, gerek temel kaynaklara ve gerekse günümüzde yapılan araştırmalara müracaat ederek bilimsel veriler çerçevesinde ele aldığı görülmektedir. Buradan hareketle bu çalışmanın İslam düşüncesi, ilahiyat, tasavvuf, tarikat gibi alanlara katkı sağlayacağı muhakkaktır. Kitabın dili ve üslubunun akıcı olması, konuların düzenli ve sistematik biçimde ele alınışı ve kaynaklara temastaki vukûfiyet, yazarın akademik ve bilimsel bir çalışma ortaya koyduğunu göstermektedir.

